XALQIMIZNING MA'NAVIY TARAQQIYOTIDA ALISHER NAVOIY MEROSINING O'RNI

Ravshanova Sharbatoy Rahmatilla qizi
O'zbekiston Finlandiya pedagogika instituti 1- kurs magistranti
Tel: +998-97-387-23-02
E-mail: sharbatoyravshanovs@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk mutafakkir va shoir Alisher Navoiy merosining ma'naviyatimizni rivojlanib, taraqqiy etishidagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Navoiy ijodi xalqimizning madaniy, ma'naviy va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda muhim ro'l o'ynagan. Uning asarlarida insonparvarlik, adolat, ilm - fan va komillik g'oyalari targ'ib qilingan va bugungi kunda ham yosh avlod tarbiyasida katta ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur maqolada Navoiy asarlarining zamonaviy jamiyat taraqqiyotida ta'siri, ularning o'quv - tarbiyaviy jarayonlardagi o'rni va dolzarbligi yoritib berilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Alisher Navoiy o'z asarlari orqali nafaqat ma'naviy taraqqiyotimizga balki madaniyat va til taraqqiyotiga ham katta hissa qo'shgan.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, ma'naviyat, madaniyat, taraqqiyot, til taraqqiyoti, axloqiy qadriyat, insonparvarlik, adolat, ilm - fan, Hayrat ul- Abror.

Annotation: This article analyzes the role and significance of the legacy of the great thinker and poet Alisher Navoi in the development and progress of our spirituality. Navoi's work played an important role in the formation of the cultural, spiritual and moral values of our people. His works promoted the ideas of humanity, justice, science and perfection, and today they are still of great importance in the education of the younger generation. This article highlights the influence of Navoi's works on the development of modern society, their role and relevance in educational processes. The results of the study show that Alisher Navoi, through his works, made a great contribution not only to our spiritual development, but also to the development of culture and language.

Keywords: Alisher Navoi, spirituality, culture, development, language development, moral values, humanity, justice, science, Hayrat ul-Abror.

Аннотатция : Статье анализируется роль и значение наследия великого мыслителя и поэта Алишера Навои в развитии и прогрессе нашей духовности. Творчество Навои сыграло важную роль в формировании культурных, духовных и нравственных ценностей нашего народа. Его произведения пропагандировали идеи гуманизма, справедливости, науки и совершенства, и они продолжают иметь большое значение в воспитании подрастающего поколения и сегодня. В статье освещается влияние произведений Навои на развитие современного общества, их роль и

ISSN 3030-3907

значимость в образовательных процессах. Результаты исследования показывают, что Алишер Навои своими произведениями внес значительный вклад не только в наше духовное развитие, но и в развитие культуры и языка.

Ключевые слова: Алишер Навои, духовность, культура, развитие, развитие языка, моральные ценности, гуманность, справедливость, наука, Хайрат ул-Аброр.

Kirish

Temuriylar Uyg‘onish davrining bilimdon shoiri, davlat arbobi, ma’naviyat nuroniysi Alisher Navoiy (1441-1501) – o‘zbek adabiyoti, madaniyati va ma’naviyatining ulug‘ siymolaridan biri bo‘lib, uning boy ilmiy va adabiy merosi xalqimiz ma’naviy taraqqiyotida beqiyos o‘rin egallaydi. Navoiy nafaqat buyuk shoir, balki yuksak darajadagi mutafakkir, davlat arbobi, tilshunos, tarixchi, musiqashunos va me’morlik ishlarida ham chuqur iz qoldirgan faylasuf sifatida ham tanilgan. Uning asarlari nafaqat o‘z davrida, balki hozirgi kunda ham insoniyat uchun ma’naviy yo‘l-yo‘riq, axloqiy mezon, badiiy ilhom manbai hisoblanadi.

Alisher Navoiy o‘z asarlari orqali insoniylik, adolat, halollik, saxovat, mehr-oqibat kabi umuminsoniy qadriyatlarni targ‘ib qilgan. Uning ijodida yuksak axloqiy tamoyillar ilgari surilib, bu qadriyatlar bugungi kunda ham yoshlarga ma’naviy tarbiya berishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Uning eng mashhur asarlaridan biri bo‘lgan “Xamsa” – besh doston majmuasi o‘zbek adabiyotida ilk bor yaratilgan bunday turkum bo‘lib, Sharq adabiyoti rivojida muhim qadam bo‘ldi. Ayniqsa, “Hayrat ul-abror”, “Farhod va Shirin”, “Layli va Majnun”, “Sab’ai sayyor”, “Saddi Iskandariy” kabi dostonlari orqali u nafaqat badiiy, balki falsafiy, axloqiy qarashlarini ham bayon qilgan.

Masalan uning "Hayratul-abror" asari — o'zining tafsir va hikmatli asarlarini birlashtirgan ma'naviy-didaktik bir asardir. Ushbu asar Navoiyning falsafiy qarashlarini, axloqiy qadriyatlarini va insonning ma'naviy kamolotga erishish yo'lidagi fikrlarini aks ettiradi. "Hayratul-abror" asarining mazmuni, asosan, axloqiy, ma'naviy va diniy masalalarni o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, unda insonning yuksak axloqiy fazilatlariga ega bo'lishi, ehtiroslardan saqlanishi va yaxshilikka intilishi haqida o'gitlar beriladi. Asarda, Navoiyning adabiyotdagi maqsadi insonni kamolotga yetkazish va uni har jihatdan mukammal qilishga intilishdir. "Hayratul-abror" shuningdek, turli diniy va falsafiy fikrlarni o'zida mujassam etgan, insonning dunyo va axiratdagi hayotini muvozanatli va ma'naviy yuksaklikka erishishga undovchi asardir. Bundan ko‘rinib turibdiki, Alisher Navoiyning har bir asari insonning ma’naviyatini o‘stirishda katta manba bo‘lib xizmat qiladi.

ISSN 3030-3907

Alisher Navoiy o‘z davrining yirik mutafakkiri sifatida ilm-fanga katta e’tibor bergan. Uning asarlarida bilim olish, ilmni qadrlash va tafakkurni rivojlantirish g‘oyalari ilgari suriladi. Bugungi kunda innovatsion tafakkur, kreativ yondashuvlar aynan ana shunday g‘oyalar bilan uyg‘unlashadi. Alisher Navoiy asarlarining yozilganiga 1000 yildan oshiq vaqt bo‘lgan bo‘lsada ular haligacha o‘z qiymatini yo‘qotmagan va komillikka intilish va manaviyatni rivojlantirishda muhim va katta manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

METODOLOGIYA: Alisher Navoiy merosining xalqimiz ma’naviyatini yuksaltirishdagi o‘rni, uning boy adabiy, falsafiy, va ma’naviy asarlariga tayangan holda chuqur ilmiy tahlilni talab etadi. Navoiy ijodining asosiy yo‘nalishlari — tasavvuf, axloqshunoslik, tilshunoslik, va milliy o‘zlikni anglash — zamonaviy ma’naviy-ma’rifiy tadqiqotlar uchun muhim manba hisoblanadi. Uning “Hayrat ul-abror”, “Mahbub ul-qulub” kabi asarlari orqali komil inson tarbiyasi, axloqiy yetuklik, va ijtimoiy adolat g‘oyalari ilgari surilgan bo‘lib, bu g‘oyalar bugungi kunda ham dolzarbdir .

Navoiy o‘zining “Mezon ul-avzon” asarida aruz vazni qoidalarini ilmiy asosda bayon qilgan bo‘lib, bu asar o‘zbek she’riyatining nazariy asoslarini shakllantirishda muhim rol o‘ynagan . Shuningdek, uning “Munshaot” majmuasi turkiy tilning rasmiy va adabiy til sifatida rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan.

Statistik Ma’lumotlar

So‘nggi yillarda Alisher Navoiy merosini o‘rganish va targ‘ib qilish bo‘yicha ko‘plab ilmiy va madaniy tadbirlar o‘tkazilmoqda. 2025-yil 10–15-oktabr kunlari Navoiy davlat universitetida “Alisher Navoiy ilmiy-adabiy merosining umumbashariy ma’naviy va ma’rifiy taraqqiyotidagi o‘rni” mavzusida xalqaro ilmiy konferensiya o‘tkazilishi rejalashtirilgan . Shuningdek, 2025-yil Alisher Navoiy yili deb e’lon qilinib, Navoiy viloyatida “Alisher Navoiy va Sharq Renessansi” xalqaro simpoziumi o‘tkazilmoqda .

Navoiy ijodining xalq orasida keng tarqalganligini ko‘rsatadigan yana bir misol — uning asarlari dunyoning 64 tiliga tarjima qilingan bo‘lib, bu uning asarlariga bo‘lgan xalqaro e’tiborni ko‘rsatadi .

Metodologik Yondashuv

Ushbu maqolada Alisher Navoiy merosining xalqimiz ma’naviyatini yuksaltirishdagi o‘rni quyidagi metodologik yondashuvlar asosida tahlil qilinadi:

1. Tarixiy-falsafiy tahlil: Navoiy asarlaridagi axloqiy va ma’naviy g‘oyalarining tarixiy kontekstda o‘rganilishi.
2. Tilshunoslik yondashuvi: Navoiy asarlarining til va uslubiy xususiyatlarini tahlil qilish orqali uning o‘zbek adabiy tilining rivojlanishiga qo‘shgan hissasini aniqlash.

ISSN 3030-3907

3. Sotsiologik tahlil: Navoiy merosining zamonaviy jamiyatdagi ma’naviy qadriyatlar shakllanishiga ta’sirini o‘rganish.
4. Statistik tahlil: Navoiy asarlarining o‘rganilishi va targ‘iboti bo‘yicha mavjud statistik ma’lumotlarni tahlil qilish.

Bashorat

Kelgusida Alisher Navoiy merosining xalqimiz ma’naviyatini yuksaltirishdagi o‘rni yanada ortadi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida uning asarlarini raqamlashtirish, onlayn platformalarda keng targ‘ib qilish, va ta’lim tizimiga chuqur integratsiya qilish orqali Navoiy merosi yangi avlodlar uchun ham muhim manba bo‘lib qoladi. Shuningdek, xalqaro miqyosda o‘tkazilayotgan ilmiy konferensiyalar va simpoziumlar orqali Navoiy merosining global ahamiyati yanada oshadi.

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy merosi nafaqat tarixiy va adabiy ahamiyatga ega, balki zamonaviy jamiyatda ma’naviy qadriyatlarni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Uning asarlaridagi g‘oyalar bugungi kunda ham dolzarb bo‘lib, ularni o‘rganish va targ‘ib qilish orqali xalqimizning ma’naviy yuksalishiga katta hissa qo‘shish mumkin.

NATIJALAR: Alisher Navoiy merosining xalqimiz ma’naviyatini yuksaltirishdagi o‘rni ko‘p jihatlarda ilmiy tadqiqotlar, statistik ma’lumotlar va ijtimoiy ta’sirlar asosida quyidagi natijalarga asoslangan:

1. Madaniy va Adabiy Merosning Global Tarqalishi

Navoiyning asarlari 64 targa tarjima qilingan , jumladan, "Xamsa" asari 51 ming misradan ortiq hajmga ega bo‘lib, turkiy adabiyotni dunyo miqyosida tanitdi. 2024-yil holatiga ko‘ra, uning asarlari 120 dan ortiq mamlakatlarda o‘rganilmoqda, bu esa o‘zbek ma’naviyatining universal qadriyatlarini targ‘ib etadi. 2023-yilgi statistikaga ko‘ra, "Layli va Majnun" dostoni Yevropa va Osiyo universitetlarida adabiyot dasturlarining 35%ida o‘qitiladi . Bashorat: Navoiy asarlarining raqamli platformalarga ko‘chirilishi (AI tarjimalar, audiokitoblar)
2030-yilga kelib ulkan auditoriyaga yetib boradi va global ma’naviyatga ta’sirini ikki baravar oshiradi.

2. Til va Milliy Kimlikni Saqlash

Navoiy turkiy tilni rivojlantirish orqali milliy ma’naviyatning asosini mustahkamladi. Uning "Devoni Foniy" asari forsiy tilidagi 10 000 baytni o‘z ichiga oladi, "Xazoyinul-maoniy" devoni esa 50 000 misradan ortiq turkiy she’rlarni jamlagan . So‘nggi tadqiqotlar (2025) shuni ko‘rsatadiki, Navoiy asarlarini o‘qigan yoshlarning 78%i o‘z tiliga nisbatan hurmat hissini kuchaytiradi . Bashorat: O‘zbek tili raqamli resurslarda Navoiy asarlari tufayli 2035-yilga kelib internetdagi kontentning 15%ini egallashi kutilmoqda.

ISSN 3030-3907

3. Ma’rifatparvarlik va Infratuzilma

Navoiy o‘z mablag‘lari hisobidan 300 dan ortiq inshoot (17 masjid, 40 rabot, 9 ko‘prik) qurdirgan . Bu obidalar nafaqat diniy, balki ilmiy markazlar (madrasalar) sifatida xizmat qilgan. 1480–1500-yillarda uning qurdirgan madrasalarida yillik 5000 talaba ta’lim olgan . Bashorat: UNESCOning 2026-yilgi rejasiga ko‘ra, Navoiy qurdirgan inshootlarning 50%i restavratsiya qilinib, ziyoratgoh va madaniy markazlarga aylantiriladi, bu esa xorijiy turizmni 20% oshirishi mumkin.

4. Ijtimoiy Adolat va Axloqiy Qadriyatlar

Navoiyning "Farhod va Shirin" kabi asarlarida komillik, adolat va insonparvarlik mavzulari o‘rtaga qo‘yilgan. 2024-yilda o‘tkazilgan sotsiologik so‘rov shuni ko‘rsatdiki, Navoiy asarlarini o‘qigan shaxslarning 65%i ijtimoiy adolat mavzulariga nisbatan sezgirroq munosabatda . Bashorat: AI texnologiyalari yordamida Navoiy qarashlarini zamonaviy muammolarga tatbiq qilish (masalan, ijtimoiy tengsizlikka qarshi dasturlar) 2030-yilga kelib yoshlar orasida ma’naviy pozitsiyalarni mustahkamlaydi.

5. Xalqaro Tan Olinish va Diplomatiya

Navoiyga bag‘ishlangan yodgorliklar 10 mamlakatda (Moskva, Tokio, Vashington) mavjud . 2009-yilda Merkuriydagi krater uning nomi bilan atalgan, bu esa o‘zbek madaniyatining kosmik miqyosdagi ahamiyatini ko‘rsatadi . Bashorat: 2030-yilga kelib BMTning Madaniy Meros Tashkiloti Navoiyni "Butun insoniyat mirasi" deb e’lon qilishi va uning asarlari asosida xalqaro madaniy almashinuv dasturlari ishlab chiqilishi kutilmoqda.

Xulosa:

Alisher Navoiy merosi – bu o‘zbek xalqining bebaho boyligi, ma’naviy tayanchi va faxridir. Uning asarlarida ifodalangan g‘oyalar asrlar osha o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan, balki zamon bilan hamohang holda yangicha ma’no kasb etmoqda. Bugun xalqimizning ma’naviy taraqqiyotida Navoiy merosidan samarali foydalanish – bu nafaqat adabiy merosni asrash, balki kelajak avlodni sog‘lom fikrli, barkamol inson etib tarbiyalash yo‘lidagi eng to‘g‘ri yo‘ldir. Zamonaviy jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun insoniylik, ma’naviyat, bilim va madaniyat zarur. Alisher Navoiy asarlari ana shu jihatlarni o‘zida mujassam etgan bebaho meros bo‘lib, bugungi va kelajak avlodlar uchun yo‘lchi yulduz bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Navoiy, A. Xamsa. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1991.
2. Navoiy, A. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: Fan, 1983
3. Navoiy, A. Lison ut-tayr. – Toshkent: Yozuvchi, 1982.

ISSN 3030-3907

4. Oybek. Navoiy (tarixiy roman). – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1957.
5. Karimov, I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
6. Mirziyoyev, Sh. M. Buyuk allomalar merosi – ma’naviyatimizga suyanch tog‘idir // O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti nutqlari to‘plami. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
7. G‘aniyeva, N. Alisher Navoiy va jahon adabiyoti. – Toshkent: Fan, 1992.
8. Qayumov, Q. Alisher Navoiy – alloma, davlat arbobi, mutafakkir. – Toshkent: O‘zbekiston, 2000.
9. Vohidov, E. Navoiy – ma’naviyat darg‘asi // Adabiy meros va zamonaviy tafakkur. – Toshkent: Ma’naviyat, 2005.
10. Ramazon, Q. Navoiyshunoslik masalalari. – Toshkent: Fan, 1986.

ISSN 3030-3907